

OPONENTSKÝ POSUDOK

na dizertačnú prácu

Mgr. Michal Macháček: Gustáv Husák. Politická biografie se zvláštním zřetelom k československým vzťahům ve 20. století.

Bez osobnosti Gustáva Husáka si nie je možné predstaviť moderné dejiny Slovenska a Československa. Husák s napriek tomu stal pomerne neskoro objektom záujmu historiografie. Možno len privítať dizertačnú prácu Mgr. M. Macháčka, ktorý sa pokúsil o predstavenie profilu tejto zložitej osobnosti. Po preštudovaní práce musím a chcem konštatovať, že Mgr. M. Macháček priniesol základnú prácu o osobnosti G. Husáka, založenú na serióznej pramennej báze. Využil nielen domáce a zahraničné archívne zdroje, relevantnú odbornú a memoárovú literatúru, ale čerpal aj zo súkromných zbierok a z informácií, získaných od žijúcich pamätníkov. Dokázal schopnosť analýzy, profesionálnej práce s prameňmi a takisto aj schopnosť vhodne použiť metódy práce historika. Dizertant svoju prácu poňal chronologicky, pričom vyčlenil časové úseky, ktoré mali zásadnejší vplyv na život G. Husáka. Do ich rámca vhodne zasadzoval viaceré tematické celky. Práca je vyvážená a dizertantovi sa skutočne podaril veľmi zaujímavý pohľad – sonda do života G. Husáka. Pritom si dokázal udržať určitý odstup a nadhľad od objektu svojho výskumu. Je to o to cennejšie, že nepresadzuje násilne nejaký „český“, „slovenský“, alebo „československý“ pohľad na G. Husáka. Berie ho ako reálnu postavu, človeka, žijúceho v určitých spoločenských a osobných väzbách, ako pragmatického politika, pre ktorého bola politika skutočným živlom. Práca prináša veľa nových poznatkov prakticky zo všetkých životných etáp G. Husáka.

K predloženej práci mám aj niekoľko kritických postrehov. Pri typológii Husákových príbehov, ktoré (spolu)vytvára historiografia dospel dizertant k šiestim typom takýchto príbehov. Prvé tri sú podľa môjho názoru legitímne, no možno viac diskutovať o štvrtom (Český národno-liberálny príbeh), piatom (Slovenský národno-európsky príbeh) a šiestom (Slovenský národno-katolícky príbeh). Nie je zrejmé, prečo je slovenský príbeh o Husákovi označený ako národno-európsky a český iba národno-liberálny. Znak slovenského národno-európskeho príbehu, ktoré sa uvádzajú, sú liberálne a český národno-

liberálny príbeh je rovnako európsky ako slovenský. Zatiaľ čo osobitný český príbeh je podľa dizertanta jeden, slovenské príbehy sú podľa neho až dva. Pritom je otázne, či možno nazvať osobitný príbeh o Husákovi ako slovenský národno-katolícky príbeh. Potom by bola napríklad legitímna otázka o osobitnom evanjelickom príbehu. Ak máme hovoriť o dvoch slovenských príbehoch, tak potom skôr o slovenskom liberálnom a slovenskom národno-konzervatívnom. Na s. 33, kde dizertant píše o vzťahu J. Jablonického ku G. Husákovi by som sa zmienil o tom, že Jablonický mal možnosť ako Husákov známy čítať jeho Svedectvo o SNP v rukopise. Na s. 38 sa uvádza v poznámke č. 100, že Andrej Ferko napísal televíznu hru o G. Husákovi, ktorá vzbudila rozporuplné reakcie. Pretože ide o prvú televíznu – umelecko-dramatickú reflexiu G. Husáka po novembri 1989 na Slovensku, patrilo by sa ju uviesť v hlavnom texte aj s rokom odvysielania 1996. Ak dizertant na s. 40 v hlavnom texte spomína diplomovú prácu Matúša Černáka, tá nemá taký význam ako ďalšie práce tohto historika, ktorý sa systematicky venuje osobnosti G. Husáka. V hlavnom texte stačilo uviesť meno autora s tým, že ide o slovenského historika, ktorý sa systematicky venuje osobnosti G. Husáka. Skôr k Černákovi ako k hlavnému autorovi by som priradil prácu Černák, Tomáš – Mocko, Martin: Husák v odboji a SNP 1938 – 1944. Bratislava : Marenčin PT, 2017. V texte dizertácie sa spomína pri M. Mockovi, ktorý nie je vyštudovaný historik. Na s. 50 dizertant píše, že Horné Uhorsko sa transformovalo po vzniku ČSR na „Zemi Slovenskou“. Takýto pohľad je problematický vzhľadom na termín Horné Uhorsko i „Zemi Slovenskou“. V tom čase už dlhšie existoval pojem Slovensko, slovenské územie ako geografický celok a rôzne koncepty, ktoré rátili so Slovenskom aj ako s celkom politickým. Stačilo napísať, že Slovensko, dovtedy časť Uhorska, sa stalo súčasťou ČSR. V práci chýba bližšie určenie geografických súradníc Dúbravky vo vzťahu k Bratislave. Doplnil by som skutočnosť, že Dúbravka už patrí k Záhoriu – svojráznejmu regiónu so svojráznou mentalitou. Chýbajú informácie o početnosti obce a jej konfesijnom a sociálnom zložení. Všetky tieto veci sú dôležité pre pochopenia prostredia, v ktorom G. Husák vyrastal a ktoré ho formovalo.

Na s. 58 dizertant píše, že študent gymnázia Husák nadobúdal kritickejší pohľad na svet, ktorý mu pomáhali ďalej usmerňovať jeho ľavicoví spolubývajúci a vrstovníci. Skôr by bolo trefnejšie uviesť, že mladý študent sa stal pomerne ľahkou korisťou ideológie jeho komunisticky orientovaných spolubývajúcich. Tí nerozvíjali objektívne jeho kritické myslenie, ale skôr ho usmernili ho istým jednostranným smerom, čo v ňom skôr vypestovalo črty dogmatizmu. Na tej istej strane má byť správne Aquinas Mária Juraj Gabura. Aquinas Mária je rehoľné meno a Juraj krstné. Na s. 59 sa uvádza údaj o volebnom výsledku KSČ. Ide o celoštátny údaj, pričom by bolo dobré zohľadniť aj slovenský rámeček volieb z roku 1925. Pre

názornosť by bolo dobré uviesť aj čo uvedené číslo percentuálne znamenalo. Na s. 74 dizertant označuje Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu za nacionálne radikálnu. S týmto názorom možno polemizovať, pretože je zjednodušujúci. V strane bol aj národno-radikálny prúd, ale prevažoval umiernený národný prúd, ktorý presadzoval legislatívnu autonómiu Slovenska v rámci ČSR a pridržiaval sa parlamentného presadzovania týchto požiadaviek. Na s. 93 sa dizertant krátko zmieňuje o Husákovom angažovaní pre založenie vysokej školy technickej na Slovensku. Spomína audienciu u premiéra M. Hodžu, no bol aj na audiencii u ministra školstva E. Frankeho. Údaje o Husákových aktivitách za slovenskú techniku sa nachádzajú v diele: Sulaček, Jozef: Zápas o slovenskú techniku v rokoch 1919 – 1938. Košice : ŠVK, 1996. Na s. 100 sa spomínajú demonštrácie pod heslom „Na Slovensku po slovensky“. Týmito udalosťami sa zaoberá práca: Bartl, Július: Demonštrácie slovenského autonomistického študentstva v jeseni 1937 pod heslom „na slovensku po slovensky“. In: Zborník príspevkov k slovenským dejinám. Bratislava : Slovenský historický ústav MS 1998. Odporúčam sa odvolať na ňu. Na s. 102 v poznámke 496 sa uvádza, že časť predstaviteľov HSĽS uprednostňovala už v čase vyhlásenia autonómie Slovenska samostatnosť. Dizertant sa tu odvoláva na dielo P. Čarnogurského. V skutočnosti sa v štátoprávnej oblasti radikálnejšie orientovaní autonomisti v Žiline v októbri 1938 neprejavili v smere vyhlásenia slovenského štátu, ale za zachovanie ČSR, samozrejme s autonómiou Slovenska. Na s. 105 sa konštatuje, že česko-slovenská vláda sa pokúsila neutralizovať separatistické tendencie na Slovensku tým, že odvolala autonómnu vládu J. Tisa. Tento dôležitý fakt je spomenutý akoby náhodou, medzi riadkami. Treba mu venovať viac priestoru. Tu je potrebné doplniť, že nešlo iba o odvolanie vlády, ale že ho sprevádzal aj vojensko-policajný zásah na Slovensku, spojený s vyhlásením výnimočného stavu a zatýkaním nepohodlných osôb. To bola tá posledná kvapka, ktorá viedla k finále marcovej krízy roka 1939. Navyše autonómnu vládu mal právo vymenovať a odvolať prezident ČSR, nie vláda ČSR, ako píše dizertant.

Vysoko hodnotím prvú úvodnú časť práce, kde dizertant podrobne mapuje vzťah Husáka k historikom a historikov k Husákovi. Z toho by sa dalo dedukovať, že Husák dobre odhadol dôležitosť historikov, ktorí v totalitnom režime vytvárali oficiálny obraz minulosti a interpretovali udalosti, ktoré sa týkali jeho samého. Išlo o marxistických, či pôvodne marxistických historikov, ktorí prešli rôznymi peripetiami a zmenami.

Na s. 106 by bolo vhodné doplniť, že A. Hitler nielen upozornil Tisu na ďalšiu neudržateľnosť existencie ČSR, ale že to urobil ultimátnym spôsobom. Na s. 110 bolo potrebné sa zmieniť, o aký „započatý válečný konflikt“ išlo. Inak sú formulácia a kontext nejasné. Na tej istej strane sa nachádza tvrdenie, že bezpečnosť vykonala u Husáka domovú

prehliadku na príkaz ústredného tajomníka HŠĽS Kolomana Galana. Asi ide zámenu s Františkom Galanom. Na s. 125 sa píše, že Husák sa od jari 1943 dostal do vysokej hry. Možno by bolo presnejšie konštatovanie, že sa bol najdôležitejším slovenským komunistom, činným v domácom odboji. Na s. 134 sa píše, že jadro plánu povstania spočívalo v koordinácii akcie s Červenou armádou, ktorá sa mala dostať na slovenské územie cez karpatský priesmyk, ktorý by zaistili dve povstalecké východoslovenské divízie. Túto vetu by bolo potrebné spresniť a preformulovať v zmysle, že nešlo o jeden karpatský priesmyk, ale o karpatské priesmyky (z nich boli najdôležitejšie Duklianský a Lupkovský). Ďalej dve divízie, ktoré mali zabezpečiť priesmyky boli divízie regulárnej slovenskej armády, teda nemožno ich hneď nazvať ako povstalecké. Presnejšie by bolo konštatovanie: dve divízie slovenskej armády, ktoré mali po prechode na stranu povstalcov zaistiť karpatské priesmyky. Ďalej na tej istej strane sa konštatuje, že sa v prvej polovici roka 1944 robili na Slovensku prípravy na veľké ozbrojené vystúpenie za účasti širokého spektra odporcov ľudáckeho režimu. Tu treba doplniť, že nešlo iba o odporcov domáceho režimu, ale aj jeho spojenectva, s nacistickým Nemeckom. Na s. 136 sa píše o stretnutí predstaviteľov SNR a Vojenského ústredia v Žarnovickej doline 27. 7. 1944. Táto informácia je veľmi všeobecná. Treba ju upresniť, že išlo o stretnutie v lesnej chate pri obci Čremošné vo Veľkej Fatre. (Obec leží na začiatku Žarnovickej doliny). Na s. 137 zmienka o odložení povstania kvôli misii K. Šmidkeho, ktorej generál F. Čatloš poskytol lietadlo (4. 8. 1944). Táto misia v skutočnosti neznamenala odloženie povstania, lebo všetko bolo viazané na koordináciu s velením Červenej armády, a to bol aj hlavný cieľ misie. Cieľom Husáka a ďalších členov SNR bolo zabezpečiť, aby povstanie vypuklo vo výhodnejšom variante, teda v koordinácii so sovietskimi a s dvoma slovenskými divíziami v Karpatoch. Sovieti mali vlastnú stratégiu postupu na Slovensku, a to bola podpora partizánskeho hnutia bez ohľadu na zapojenie slovenskej armády. Táto stratégia sa začala uskutočňovať hromadnými výsadbami sovietskych partizánov ešte v júli 1944. Na s. 138 v súvislosti s pokusom vyslobodiť politických väzňov z Nitry by bolo vhodné spomenúť aj Husákovu iniciatívu – vyložený tlak na pplk. J. Goliana, aby kvôli nitrianskym väzňom zorganizoval útok na Nitru. Vojenská akcia, hoci už bola v behu, sa musela zastaviť pre kritický úsek povstaleckého frontu v Martine-Priekope. Husák podnikol všetko, čo sa dalo, no bolo neskoro. Akoby si uvedomoval, že ponechanie väzňov v Nitre bude mať preňho nepríjemné dôsledky.

Na s. 142 by som doplnil, že demoralizovaní partizáni 12 osôb nielen zavraždili, ale aj okradli a telá hodili do rieky Hron. Na s. 145 sa spomína Talký, správne má byť Talský (ide o preklep). Na s. 145 sa dizertant opäť vracia k téze, že Čatlošovo memorandum prekazilo

možnú koordináciu pripravovaného povstania so sovietskymi. Táto téza je nepravdepodobná. Na s. 152-153 by v súvislosti s paktom Ribbentrop – Molotov bolo vhodné uviesť príklad rozlohou malých pobaltských krajín, ktoré pripadli Sovietskemu zväzu a stali sa jeho zväzovými republikami. To istotne inšpiratívne pôsobilo aj na slovenských komunistov.

Na s. 155 a 330 sa píše o pomlčke v názve Česko-Slovensko. Gramaticky správne by sa to dalo označiť aj ako spojovník. Pri úvahách o budúcom štátoprávnom usporiadaní pôsobil na Husáka a slovenských komunistov pred povstaním, počas neho i po ňom príklad juhoslovanského odboja, ktorý presadzoval federatívne usporiadanie budúcej Juhoslávie. Na s. 162 dizertant tvrdí, že Husákova správa zo 7. 7. 1944 bola publikovaná v celom rozsahu v roku 1984 v diele Dejiny Slovenského národného povstania 1944. K tomu mám poznámku, že celý text ani tu publikovaný nebol. Niektoré pasáže boli vynechané. Na s. 168 sa píše, že Gottwalda nenadchla „zarputilosť slovenských požiadavkú“. Slovenské požiadavky by som nenazýval týmto prívlastkom. Nie je jasné, či to bol názor Gottwalda, alebo je to názor dizertanta. Na s. 182 dizertant píše, že Demokratická strana si sľubovala úspech u voličov od slovenského antikomunizmu. Určite išlo na Slovensku o zápas o slovenských katolíckych voličov. Demokrati povedomým slovenským katolíkom už od roku 1945 prepustili niekoľko miest v SNR a v Nár. zhromaždení v Prahe. To bola ich taktika – včleniť katolíkov do ich straníckej štruktúry a dať im priestor. Táto taktika vyústila potom do tzv. Aprílovej dohody. Antikomunizmus veľký priestor nemal a ani mať nemohol. Nedovoľoval to systém Národného frontu a Košický vládny program. Preto ho nepovažujem za adekvátny aj na iných miestach dizertácie v súvislosti s politikou Demokratickej strany.

Na s. 182 hovoriť o Husákovi ako o horlivom slovenskom národovcovi sa mi zdá prehnané. Výstižnejšie je označiť ho za povedomého Slováka. Na s. 184 dizertant píše o pozitívnom vzťahu komunistov ku katolíckej cirkvi na Slovensku, čo je nadnesené a neprimerané konštatovanie. Sám predtým vystihuje racionálny a účelový kalkul tohto vzťahu. Dizertant ďalej píše, že poštátnenie cirkevných škôl na Slovensku vzbudilo prekvapujúco silnú nevôľu a aktivizáciu slovenského biskupského zboru. Tento názor pokladám za neprimeraný. Katolícke školstvo malo na Slovensku silné tradície a pozície. Jeho poštátnenie bolo hrubým a nedemokratickým zásahom do vnútorného života cirkvi a jej práva vydržiavať vlastné školstvo. Preto sa vôbec nemožno čudovať, že sa biskupi ohlásili, resp. chceli ohlásiť, lebo pripravovaný pastiersky list bol zhabaný, petičná akcia znemožnená uskutočnili sa zatýkania a dokonca aj prehliadky biskupských úradov, kde boli zhabané interné písomnosti. To všetko sa dialo pod Husákovou egidou ako povereníka vnútra. Koniec-koncov likvidáciu cirkevného školstva sľúbila revidovať Demokratická strana po

parlamentných voľbách v roku 1946, no v systéme Národného frontu, na to nemala dost' síl. V českých krajinách cirkevné školy mohli pôsobiť ďalej, hoci religiozita bola nižšia. Dizertant sa zmiňuje o prvej a tretej pražskej dohode, pričom uvádza základné údaje o ich vzniku a úlohu G. Husáka v tejto súvislosti. Chýba tu však hodnotenie druhej pražskej dohody. Dizertant spomína angažovanie G. Husáka v na čele Slovenského úradu pre veci cirkevné, no venuje mu podľa môjho názoru menej priestoru, ako by si zaslúžilo. Ved' tento úrad bol osobitne na Slovensku kľúčový v podlomení vplyvu a vonkajšom ovládnutí katolíckej cirkvi. Husák tento úrad zakladal a viedol. V 4. kapitole práce Buržoázny nacionalista (1948 – 1960) sa dizertant odvoláva na veľké množstvo archívnych prameňov a literatúry. Pri využití literatúry však obišiel niektoré dôležité zdroje, ktoré súvisia najmä s kampanou proti tzv. slovenským buržoáznym nacionalistom: Černák, Tomáš: Kampan proti tzv. slovenskému buržoáznemu nacionalizmu v súvislosti s politickým pádom G. Husáka. In: Historický zborník, roč. 23, 2012, č. 1-2, s. 49-70; Černák, Tomáš: Odras ilegálnej činnosti G. Husáka v kampani proti tzv. slovenským buržoáznym nacionalistom. In: Syrný, M. a kol.: Slovenské národné povstanie – Slovensko a Európa v roku 1944. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2014; Černák, Tomáš: Gustáv Husák a tzv. slovenský buržoázny nacionalizmus. České, slovenské a československé dejiny 20. stoloť VI. Hradec Králové : Historický ústav FF Univerzity Hradec Králové, 2012; Londáková, Elena: Nevinní viníci – obžalovaní a ich obeť. Odras kampane proti „buržoáznym nacionalistom“ v slovenskom kultúrnom živote. In: Soudobé dejiny, roč. 9, 2002, č. 3-4; Kinčok, Branislav: Takzvaný buržoázny nacionalizmus a vnútrostranícky boj v KSS 1948 – 1951. In: Kalous, Jan – Kocian, Jiří: Český a slovenský komunizmus (1921 – 2011). Praha : Ústav pro soudobé dejiny, Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. V práci sa síce spomína na viacerých miestach kampan proti tzv. slovenskému buržoáznemu, ale chýba miesto, kde by sa bližšie analyzovala, a to v súvislosti s procesom G. Husák a spol. a potom v období nasledujúcich rokov. V práci sa prirodzene často používa dobový termín slovenský buržoázny nacionalizmus. Je to však výplod stalinsko-gottwaldovskej ČSR. Dizertant ho väčšinou mechanicky preberá a nedáva do úvodzoviek, prípadne neoznačuje ako takzvaný. Inak môže vzniknúť dojem, že ho berie ako legitímny.

Dizertant sa na viacerých miestach odvoláva na archívny fond Generálna prokuratúra v Slovenskom národnom archíve v Bratislave. Je to nesprávny názov fondu. Fond má v skutočnosti názov: Generálna prokuratúra Slovenskej socialistickej republiky. Je tu však aj fond: Náместník generálneho prokurátora pre Slovensko. Na ktorý z týchto fondov sa dizertant odvoláva? Na s. 271 sa píše, že chybný chrup mal Husák v dôsledku paradentózy a pravdepodobne sa oňho pričínili radikálni spoluväzni. Tu je potrebné doplniť, že svoje

určite dostal aj počas vyšetrovacej väzby. Na s. 341 je uvedený Husákov pamätný výrok pred M. Kusým. Podľa Kusého knihy Na vlnách Slobodnej Európy tento výrok v skutočnosti znie: „Ja tento národ zachránim, aj keby mi mal každý napľuvať do očí!“ V práci absentuje pohľad slovenského exilu na voľbu Husáka za prezidenta a vôbec pohľady na Husáka z demokratického zahraničia. Viac sa tu mohlo pracovať aj so záznamami Rádia Slobodná Európa a Hlas Ameriky. Pozornosť by si zaslúžili listy disidentov G. Husákovi (na Slovensku mu často písal kňaz V. Trstenský, jeho listy vyšli knižne pod názvom Nemohol som mlčať, podobne aj listy A. Dubčeka, prípadne ďalších disidentov). Práci by osožilo zachytiť Husákov prezidentké cesty do zahraničia a sumarizovať, koľko ich bolo, kam smerovali, aký bol ich účel. Ďalej typickou črtou Husáka bola návšteva rôznych podnikov, roľníckych družstiev, stavieb... Aj tu by bola zaujímavá štatistika. Na s. 419 je nadnesené úsilie katolíckych činiteľov charakterizovať ako uplatnenie totalitného nároku na jedinca a triumfalizmus. Husák bol všeobecne známa osoba, ba viac, bol symbol, a tak sa veľmi dobre hodil do biblického príbehu o márnoträtom synovi. Citát P. Branka skôr evokuje totalitné myslenie. Katolícka cirkev je od svojho začiatku až do súčasnosti postavená aj na konverziách, nie na „prebehlikoch“ z jednej strany frontu na druhý. Nezanedbateľný názor o rehabilitácii Tisa cez svedčenie Husáka je z logického hľadiska absurdný. Skôr by bolo vhodné uviesť, že celú pravdu o Husákovom návrate do lona katolíckej cirkvi vie iba arcibiskup Sokol, ktorý s ním trávil sám bez svedkov tých 10-15 minút. Tak, ako sa katolícka cirkev usilovala vykresliť obraz návratu márnoträtého syna, odporcovia tvrdenia o jeho obrátení zasa vytvárali príbeh o pevnom ateistovi, ktorý nechcel prijať kňaza.

Uvedené pripomienky zásadne neznižujú kvalitu oponovanej práce. Dizertačnú prácu Mgr. M. Macháčka považujem za prínosnú, objavnú a priekopnícku. Predloženú dizertačnú prácu predbežne klasifikujem ako „prospel“. Prácu navrhujem na obhajobu a po úspešnej obhajobe na udelenie titulu Ph.D. v odbore Historické vedy – české dejiny.

V Bratislave 7. septembra 2017

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.